

הכמיהה לגאולה רוחנית וגשמית

תלמידי חכמים, תופשי התורה מחנכים את דורם במוצא פיהם, כפרי עטם אך יותר מזה בהתנהגותם האישית, גם בשתיקתם וגילויי אדישות ואי-תגובה בנושאים בעייתיים העומדים בפני הדור ומחייבים התייחסות...

לכן יש להתריע על התעלמות של "עולם התורה" מתקומת ישראל בארצו, כאילו כל הענין אינו ראוי לתשומת לב, וכאילו יהדות אינה צריכה לקיומה ושגשוגה עצמאות בטחונות וכלכלית טובה לה ונוח לה המשך החיים בצל עמי הנכר.

בגלל חוסר התעמקות עיונית והסכרה כשטח חיוני זה, נדמה לרבים כי אין שום קשר בין מצות יישוב א"י לבין דרישת חז"ל: "צפית לישועה" (שבת לא) גם בין אנשי אמונה, אם במודע ואם שלא במודע, קיימת כפירה במושג המשיחי. תביעת הנהגה ממלכתית תורנית, נחשבת למעין חלום בהקיץ, כי הצפיה היא לגאולה, למשהו משוכלל בנוי ויורד מן השמים, מבלי השתדלות בידי אדם. אם היו "מחשבי קיצים" היה זה בדור החורבן או קרוב לו. לא כן בדורותינו, כבר התאקלמנו דיינו בגלותנו במשפחות העמים, "ואנא לא להפריע לשלוות נפשנו". במקום לדרוש הגשמה אישית מכל אשר בשם "יהודי" יכונה, מסתפקים במועט, אין מי שיעלה תביעה לעליה המונית מאורגנת מכל ארצות הגולה, מסתפקים בתביעה של עליית היהודים בארצות המצוקה, כגון מברית המועצות וכיו"ב.

נכון אמנם, בהתאם למאמר חז"ל "שנאה מקלקלת את השורה" (ב"ר נ"ה) הכאב והסלידה מהתנועה האנטי-דתית המשתוללת, לצערנו, בארץ, גורמים לא מעט לפיתוח השקפה שאפשר להיות "יהודי כשר וטוב" גם בגלות, האדישות לצינונות פעילה ויוצרת ברוח התורה. ההסתגרות בתוך גטאות בקבוצות קבוצות של "אנשי שלומנו" היא תוצאה שלילית המזיקה לקיום התורה. עלינו להרים קול נגד אפסות השיטה הבודלנית הזאת; להוכיח שלמרות יומרנותה להיות "דעת תורה", הינה בניגוד מוחלט לתורה, "תורת אמת".

בהסתכלות יותר עמוקה ישנה סיבה מהותית לתפיסת עולם מקוטעת זו, בהסתלקות והזנחת לימוד פנימיות התורה, ההגדות, המוסר, קבלה ושירה, חקר אלקות ועיון במקראות, לימוד בעיון של מדרשי חז"ל, הזנחת העיון במקצועות תורה אלה הפכה את התורה למשהו יבש (אגרות ראי' ח"ב דף רל"ב) שאינה מזינה את הנפש, נאחזנו בפלפולי הלכה, ורוקנו את ליחה ולשדה.

בראיית התורה בכל הקיפה, יתברר לנו, שיש ות"ח שהוא גדול ומומחה במקצוע מסויים בתורה, שמ"מ אינו "בר סמכא" במקצוע אחר בתורה; הרבה טעויות נגרמו לנו בשל "טעות אופטית" זו. אל לנו להתפס "לפולחן האישיות" מושג שאינו מתאים לתפיסה התורנית.

כך, למשל, למרות ההערצה העמוקה של הרמב"ן לאישיותו ויצירתו של הרמב"ם, לא היסס להשיג עליו בתוקף ובמרירות (פי' הרמב"ן על התורה, ויקרא א' ט, במדבר ב', א) בגלל היות הרמב"ם חסר, לדעתו, את יסוד "הקבלה" המתבטא בהגותו ובגישתו להבנת התוך הרעיוני של תורה ומצוות. כן בדורותנו אנו הרב קוק זצ"ל מבקר קשות את ר' ש. ר. הירש זצ"ל (באגרות צפון) שבגלל חוסר התמצאותו בלימוד הקבלה, לא ייחס חשיבות לתפיסה, שהמצוות אכן פועלות שינויים מעשיים בתחומים אצילים, בלתי אנושיים ובלתי מוחשיים בעולמנו (ראה דבריו באשר "לבעלי סימבולים"), אורות הקודש ח"ג דפים סט, צד, ועל רש"ר הירש (אגרות ח' דף קעז).

אחרי דברי מבוא הנ"ל, ניגש באומץ לב לבחינת דרכנו עפ"י המקורות הנצחיים של התנ"ך ומדרשי חז"ל. נשתדל ללכת ב"דרך המלך", בכביש הסלול ללא "עיקולי ופשוטי", ובצלילות הדעת נקשיב לקול הבוקע מתורתנו הק', קול עקבי, קול חזק, קול ה' בכוח.

נשמע כי המקום להבנת התורה הוא רק בארץ ישראל. כך אמרו חז"ל בסנהדרין כד. כך אמרו בבבא מציעא פ"ה. כאשר רבי זירא צם צומותיו. כך אמרו בזוהר ח"א דף רכד. וכאשר קלקלנו מעשינו וגורשנו מארצנו, לבשה תורתנו לבוש זר ונכרי (עיין של"ה, דפ' אמשטרדם, דף קסג). אותה שבועה שהיתה "שלא יגלו הסוד", ואותה שבועה שלא יעלו בחומה ארצה, שניהם צדדים שונים של אותו מטבע, וכך התיחסות הארז"ל (הקדמה ל"עץ חיים"). עיין ארוכות בכך באגרות הרב קוק, ח"א דפים ק"ג, קכג. ובכן, קיבוץ העם למולדתנו מבשר לנו לא רק "מפלט מצרות" אלא גם עילוי ושיגוב רעיוני ורוחני. יש כאן החיאה ממש. נזכה להגיע למכוון שבמצוות. כמו שהמניח תפילין, ודואג על ריבוע-הבתיים, ורוחב-מספיק של הרצועות, עוד לא השכיל לקיים המצוה, עד יחשוב על "תוכנם של הפרשיות", כדברי שו"ע או"ח סי' כה, כן בכל המצוות. כך התבטא הרמב"ם: "ומפני זה נתאו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח, כדי שינוחו ממלכויות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן..." (הל' תשובה פ"ט). "לא נתאו החכמים והנביאים ימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו בעכו"ם ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנוים בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל" (הל' מלכים, פי"ב).

אותם תלמידי חכמים ואתם החרדים, היושבים בשלוות-עולמים בנכר, בין הגוים, בלי טירדת הנפש לתכנן וליזום פעולות-מעשיות לעלייה-אישית, שתו חומר-הרדמה, וחוטאים ומחטיאים את הרבים באותו חטא של המרגלים. כן אותם תלמידי חכמים המתנגדים לחיזוקה וביצורה של ישראל ע"י התנחלויות רחבות-טווח בכל פינות א"י השלימה, ומפקפקים בכל חיוביותו של שלטון-ישראל-על-ישראל, הם שרחוקים מאד מן ההבנה הפנימית של תהליך גאולת-ישראל, וה' הטוב יכפר בעדם, כי שוגגים הם. אבל בודאי צריכים אנו לקיים חובתנו לפני האלקים ולפרסם שאין לטעות אחר דיעותיהם המוטעות !!

במאמר זה, עם כל מגבלותיו נביא מדברי עשרה מגדולי ישראל, אשר עלייתם ארצה לא היתה בגלל מצוקה גופנית (ובתור פתרון לבעיה מקרית) אלא היתה לכתחילה למען גאולת הנפש, כצעד קירבה לה', אקט דתי לא רק כאחד מן תרי"ג, אלא דבר השקול ככל תרי"ג. היו עוד הרבה גדולי ישראל שהבינו כך, אלא שבגלל מצוקת ימי-הבינים, בחוסר תנאי תחבורה, חוסר תנאים כלכליים, סדרי שיטור בדרכים נגד לסטים ושוודדיים (אשר מכרו כל יהודי שנתפש לעבדות-עולם, ובתנאים ברבריים של הדורות ההם!). מובא בכתובות ע"ה. אחד הנולד בה (בציון) ואחד המצפה לראותה! שניהם זוכים לזיכוכ הנפש והתעלותה. כך נאמר על ר' יעקב עמדין (עיין סידורו, דף 13) וכן מהר"ל (עיין נצח ישראל דף קטט), כך מרן ה"חפץ חיים" וכו'. כל אלו הבינו כי גאולת ישראל, היא גם גאולת השכינה ("עמו אנכי בצרה").

הבינו גדולי עולם המובהקים הללו, כי "אין אוכלוסיא (דין ציבור) בבבל" (ברכות נח) ואין דין "קהל" בחו"ל (הוריות ג'). קיימת שם רק התאספות של מליוני יחידים. המושג הקונקרטי המכונה בזהר "כנסת ישראל", שיש לה ממשות ומהות יותר מכל עוצמת רבבות-אלפי יחידים, מושג זה חסר בחו"ל. לכן, דברי הרב קוק, שהסביר את היחוד ועוצמה שיש במושג "צבור ישראל", דבר שהצדוקים כפרו בו (עיין משפט כהן דף רעג) איננו מושג מחודש אורגינלי של הרב קוק. לא הוא שהוליד את הרעיון של "לאומיות", כביכול נטע זר לישראל-ההיסטורי. אדרבה, כל קורא במהר"ל, וכל קורא במדרשים, ימצא כי הוא המדבר נכונה בשם התורה, רק השתתותנו המאורכת בגלות טשטשה את מושגנו ותודעתנו. עד שטעינו כצאן כולנו. ועלינו לחזור בתשובה.

האישיות הראשונה — רבי יהודה הלוי, בעל ספר הכוזרי. כידוע, חי בספרד בתקופת "תור הזהב" של עמנו. היו לו תנאים חברתיים מן הטובים ביותר. וכדברי אנצקלופדיה עברית, כך יט, דף 187: "ריה"ל ידע שבניגוד לתנאים הטובים ששרדו בספרד, ייתקל בתנאי חיים קשים ביותר בא"י, והיה עליו להילחם בטענות ידידיו שניסו להניאו, וכן היה לו לגבור על קשריו העמוקים עם בני משפחתו, בתו היחידה וחתנה, עם תלמידיו, ידידיו ומוקיריו הרבים, ועל פיתוי המעמד החברתי הרם, הכבוד, חיים אמידים..." ובכל זאת התגבר בגלל השקפת-עולמו, שבאה לידי ביטוי בספרו. "חטא זה (של חוסר עלייה) הוא אשר בגללו לא נתקיים הייעוד אשר יעד ה' (רוח הקודש ונבואה) בימי בית שני... כי הענין האלוקי עמד לחול עליהם כבראשונה, אילו נענו לקריאה ושבו לא"י בנפש חפצה. אבל רק מקצתם נענו, ורובם, החשובים שבהם, נשארו בבבל (עיין יומא ט:): מסכימים לגלות ולשיעבוד, ובלבד שלא יפרדו ממשכנותיהם ומעסקיהם... לכן גמל להם ה' כמחשבת ליבם... (כי אמירתם): "המחזיר שכינתו לציון" וכדומה אינו אם כי כדיבור התוכי, כצפצוף הזוריר, כי בלא כוונת הלב אנו אומרים דברים אלה" (ספר שני, קטע כד)

לכן, כאשר בסוף הספר, המלך הכוזר מטיף לו מוסר, מדוע הוא מסתכן לעלות לא"י, פן יהרגוהו ערביי המקום, מתגבר ריה"ל להצדיק את נועזותו. ומסיים ספרו

באימרה (וידוע כמה חשוב לכל מחבר לגמור את ספרו עם "פוינטה!", החרד המבטא את כל רעיון - ספרו) "זאת אומרת, ירושלים לא תיבנה כי אם כאשר ישתוקו אליה בני ישראל תכלית התשוקה, עד אשר יחוננו את אבניה ואת עפרה".

הרי מכאן, שגדול-עולם זה, הביא לידי פרי-מעשה השקפת-עולמו. ציוניותו היתה מלווה מחשבה, על קירבת אלוקים (כמפורסם בשיריו). ולכן, התאמץ בקיומו נגד תנאים קשים של ניתוק ממשפחתו ומעריציו, אף מנכדו, הילד שנקרא על שמו:

"ואיך ישכח יהודה את יהודה?
ונקל זאת לנגד אהבתך (של ציון)
... אחשוב לכבי
עלי מזבחך, עולה עקודה.

כל שירי יהודה הלוי, מחברות לספרות, כרך ג, דף 24

ונסיעתו המטורפת בים רוגש, באניה קטנטונת בגודל-ארגז:
"תלוי בכין המים והשמים
אחוג ואנוע, ונקל זאת בעיני, עדי
אחוג בתוככי ירושלים" (שם, דף 28)

"ינעם לנפשי הלוך ערום ויחף עלי
חרבות שממה, אשר היו דביריך" (שם, דף 58)

אישיות שניה

גדול-עולם אחד, ממנו נלמד דעת כי לא בגלל מצוקה-ארעית בוחרים בא"י, אלא כי היא יסודי-פינה, הוא הרמב"ם. כידוע, בשנת 1165 (בשנת 27 לחייו) עלה הרמב"ם לא"י. והדבר מפליא. בתקופה ההיא, הצלבנים שליטים באזורים נרחבים בארץ, ועושים שמות בכל יהודי (הואשמו "הורגי ישר") שנופל קרבן בידיהם. עיין אנצקלופדיה עברית, כרך ארץ ישראל, דף 453, ודף 458. שום בר דעת, שוחר טובת נפשו, יעלה ארצה בימי טירוף ההם. זמן קצר אח"כ, כותב הרמב"ן לבנו כי מצא שם רק שני אחים גרים בירושלים, מחמת המהומות (כתבי הרמב"ן, מוסד הרב קוק, כרך א, דף שסח). בתקופה ההיא הרמב"ם בא ממרוקו, נראה איך הרמב"ם מתייחס לאותו יום. "ליל אחד בשבת ג' ימים לירח סיון יצאתי מן הים בשלום ובאתי לעכו, ונצלתי מן השמד והגענו לא"י, יום זה נדרנו שיהא יום ששון ושמחה ומשתה ומתנות לאביונים, אני וביתי, עד סוף כל הדורות..." (חרדים, דף 200, מצות תשובה, פ"ג).

בהמשך המכתב מתאר הרמב"ם איך המשיך "תחת סכנה" (פרעות של צלבנים) לירושלים (עיין אנצקלופדיה עברית, כרך כ"ד דף 538, וכרך ו' דף 453 פעולת התחרים בעיר שהרגו אולכוסיה כללית של 30 אלף נפש) אין ספק כי כאשר הרמב"ם החליף מקום מגורים, מתחת סכנת שמד (כפיה על הדת) בצפון

אפריקה ועד לבוא לא"י ששם מעשי הרג, טבח ושריפה נערכו באותו טירוף ופרעות, רק המימד הרוחני דירבן אותו. וכך כתב באגרתו לחכמי לונלי: "בכל המקומות האלה במזרח, אבדה תורה מבנים. רוב המדינות הגדולות מתות, ומיעוטן גוססות, וכמו שלושה וארבעה מקומות חולים. בכל א"י ובכל סוריה (יש) מדינה אחת ושמה אחלב, ובה מקצת חכמים ועסקיהם בתורה, אבל אינם ממתים עצמם עליה. ובכל הגולה ככל ושנער שנים שלושה גרגרים". ברור, כאשר משווים התחלת דבריו (שלושה-ארבעה) לסוף דבריו (שנים-שלושה) כי אותו מקום שפירט, צפון-מזרח א"י הוא המקום שלא "מת" או "גוסס", אלא רק "חולה", ולשם פניו מועדות בעת שנסע לא"י. (עיין דברי מבוא של גליס, ספר מנהגי א"י, מוסד הרב קוק, על התקופה ההיא, דפים 8-9)

ההתרגשות ההיא של הרמב"ם (הבלתי שגרתית לפי שמקובל לנו מה אישיותו) לקבוע סעודה עד סוף כל הדורות, לכל צאצאיו, כי זכה לעלות לא"י, נראית לנו מדוברו בהל' מלכים, פרק חמישי, הלכות י"א. שם מאריך בדברי התעוררות ושכחי א"י. בדרך כלל הרמב"ם יעיד רק סופי ספרים, מן ארבעה-עשר חלקי "יד החזקה", לדברי מוסר והתעוררות. וכאן הרי הוא באמצע ההלכות, אשר דרכו לקצר ולתמצת והתופעה ראויה לציון.

על השאלה הנפוצה, משום מה הרמב"ם לא רשם מצוות ישוב א"י כאחד מתרי"ג (דאורייתא) כבר תירץ שו"ת אבני נזר, יורה דעה, תנ"ד ס"ק ו' כי הרמב"ם כלל את המצוה בתוך מצות "החרם תחרימם". כלומר, כדברי הרמב"ן במצווה זאת: "אל תשתבש לומר (כי המצווה היא עצם הריגת הגוים) אין הדבר כן, שאנו נצטוו להרוג עכו"ם ההם בהילחמם עמנו, ואם רצו להשלים (אתנו), נשלים. ונעזבם (בארצנו) כתנאים ידועים... ואם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמר חז"ל "הגרגשי פנה והלך לו" נצטוונו אנו לבוא בארץ ולהושיב בו שבטינו" (ספר המצוות, השגה ד') זאת אומרת, כל המצוה של "לא תחיה כל נשמה" אינה מטרה סופית בפני עצמה, אלא מבוא להגיע לידי ישוב הארץ. ואם יברחו מפנינו, ויחיו, טוב לנו בכך. רק הרמב"ן חילק המצוה לשנים (מפסוק "והורשתם את הארץ" ו"החרם תחרימם") והרמב"ם כללם ביחד.

הרמב"ם כתב משל אודות דרגות שונות של אלו המתקרבים לראות פני המלך (מורה נבוכים, מהדורת מוסד הרב קוק, דף תד) וביאר שהקרובים ביותר (בנמשל: להכיר הענין האלוקי) הם אלו שלומדים פנימיות התורה, ולא הלומדים חיצוניות ההלכות בלבד. הרמב"ם כתב (אגרות הרמב"ם, תירגום הרב קאפח, מוסד הרב קוק, דף פח) על היחודיות של גילוי שכינה "בכל הר קדשי". ומשום כך סיכן נפשו.

אישיות שלישית

בשנת 1260 עלה רבי יחיאל מפאריש וייסד ישיבה גדולה בעכו. (מנהגי א"י, גליס, דף 8) ובספר כפתור ופרח (ר' אשתורי הפרחי) דף ט"ו מביא ששלוש שנים לפני כן עלה ר"ח מפריש "לבוא לירושלים ושיקריב קרבנות בזמן הזה". כמה שנים לפני כן, עלו כשלוש מאות רבנים מבעלי התוספות שניסו לעטר את א"י כמרכז-תורני (גליס, שם). אין ספק כי התסיסה היתה משיחית, גאולתית.

ולכן, בבואנו להזכיר את הרמב"ן, בעלותו ארצה (1267) עלינו לתהות על כתביו, ומיד אנו מוצאים עושר-רב של הנמקה רעיונית-גאולתית. " ... יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים, אשר נתן עליהם שרים (שמיימים) בחיתו לנו את הארץ, שיהיה הוא יח' לנו לאלוקים ונהיה מיוחדים לשמו..." (ביאור על ויקרא יח/25) ביאר שם בארוכה כי שוני ועילוי ישראל מן שאר העמים בא ע"י נתינת הנחלה הזאת, כי שכירת-אל שורה רק פה. וכי המצוות הנהוגות בחו"ל רק מתקיימות כמין חינוך, כדי שלא יהיו עלינו חדשים ומזורים כאשר ניגאל ונעלה ארצה. (וכן אמרו חז"ל, מובא ברש"י על דברים יא/18) ולכן כל הדר בחו"ל, כאילו אין לו אלוה (כתובות קי:). וכן האריך הרבה בנושא זה בסוף דרשתו על ראש השנה (כתבי הרמב"ן, מוסד הרב קוק, ח"א, דפים רמט"רנב), וסיים שם דבריו: "וזה מה שהוציאני מארצי וטלטלני ממקומי, עזבתי את ביתי, נטשתי את נחלתי, נעשיתי כעורב על בני, אכזרי על בנותי, לפי שרצוני להיות טלטול נשמתי בחיק אמי (שכינה)..." רואים את קשרו המיוחד לבנו, נחמן, בשני אגרות שנדפסו שם, דפים שסז-שעז. ואעפ"כ, גבר על לבו ההומה.

וכך כתב הרמב"ן בשירתו "על חרבות ירושלים" (שם, דפים תכד-תלב):

"... בית מקדשנו ותפארתנו אשר הללך בו אבותינו היה לשרפת אש
 וכל מחמדנו היה לחרבה,
 וגם חמת-אל תגדל בה / ימי אין מספר, דור הולך ודור בא,
 הדביר לפני ולפנים
 היה מעון תנים,
 וההיכל והר הבית,
 לשמיר ושית,
 עלה כולו קמשונים
 כסו פניו חרולים
 ובאו בו פריצים ומחללים
 ואל אל לא יושיע בתוכו מתפללים
 כל ערל וטמא בבית תפילה, נתן תפלה
 ובהיכל האלוקים, ללא אלוקים
 יענו הו הו
 ... עיר תהלה, תחת היותך גילה
 ועמך משוש בתחילה
 ראיתי היום יושביה נאנחים ונאנקים
 "והמה נמקים" ...
 אני הגבר ראה עני
 גליתי מעל שולחני
 הרחקתי אוהב וריע
 כי ארך המסע מהשתרע
 הייתי נזיר אחים
 במדבר מלון אורחים,

עזבתי את ביתי, נטשתי את נחלתי
ושם הנחתי את רוחי ונשמתי
עם הבנים והבנות אשר כנפשי
ועם הילדים אשר טפחתי וריביתי
על ברכי, הם ראשית דרכי
הם לי הנאהבים והנעימים
והיו עיני ולבי שם כל הימים

...

ונקל זאת!

וכל יקר ראתה עיני להבזות!
(כי) טוב לי יום בחצרך (א"י) ולבקר בהיכלך
לחזות ולרצות אבניך ואת עפרך לחונן
ועל חרבותיך לקונן
כי עפריך בפי צוף ופנג
ובכיתי עליך כמר נפשי, ובככי אחענג

...

עורי עורי, לכשי עצבך ובגדי אלמנותיך ירושלים עיר הקודש, צאי
וידרך על ראשך,
בואי אל אלוקיך ואישך
כי הוא אדוניך והשתחוי לו
ואת מנת חלקו ונחלת חבלו...
שאי אליו כפים
ושפכי ליבך כמים
עד מתי אתה לא תרחם את ירושלים
... והדבקים בה' חיים
נחתם נבזים ושפלים בגוים
ואותם לוחמים כל עמים רבים
עורם מעליהם השפיטו
זה עובד וזה גוזז
זה שולל וזה בוזז
והוא (הגוי) מכרכר ומפוזז
... לא נואש לבכנו מהגואל, ולבנות הבית והאריאל
כי זאת לפנים בישראל
שבשפלנו זכר לנו
לא מאסנו ולא געלנו
וכי אשכ בחושך כבל
וידי זרובבל
יסדו הבית לבנות
ליום קטנות (זכריה ד)
כך מעולם ועד עולם, כאשר יבשו עצמותינו

פוחח את קברות מתינו
מבטן שאול אליו יקראו
ושילח רוחו ונבראו
מן המכוסים תולעה, ותחתם יוצע רימה
וחידש פני האדמה
לא אבדה תקותנו באכוד הגויה
ולא נגזרנו לנו בשוב העפר אל הארץ כשהיה
כי לא קצרה יד מהושיע
ברכת אוכד אליו תבא, ונפש נענה ישביע

...

למען ציון לא תחשה
ולמען ירושלים לא תנשה
כי לרחמיך עיניהם תלויות
ולהם עליך ראיות וזכיות
מגדל דוד בנוי לתלפיות...

(כתבי הרמב"ן, מוסד הרב קוק, כרך א', דפים תכד-תלב)

ברור לנו כי הגות-רעיונית נפשית עזה, מקיפה ועצמתית, גאולתית, העירה את רוחו של הרמב"ן לעשות מעשה כה קיצוני. כל ימיו היו רצף של געגועים לגילוי פני שכינה, דבר המתאפשר רק בא"י (זהר, דף קמט: בביאור למה יעקב השיג רק דרגת חלום, ולא נבואה). עיין עוד דברים בספרו של הרמב"ן "ספר הגאולה" (שם, דפים רסא-רצה)

אישיות רביעית

גם בין גדולי אשכנז, בתקופה ההיא, רבו התעוררויות לצינון. ולא רק בגלל הרדיפות שסבלו מן הגוים. הגדול ביותר בתקופה ההיא, באות ה' הידיעה, היה רבי מאיר מרוטנברג, רבו של הרא"ש ועוד מאות תלמידים, שנהגו רבנות והחזיקו ישיבות בעשרות מרכזי-תורה. כותב הרב מיימון: "נראה ברור כי היתה מורגשת אז תסיסה בתוך יהדות אשכנז לעלות לא"י... כמשך זמן קצר קבל הדבר צורה של תנועה ושל עלייה בהמון, ובראש התנועה עמד הרב מאיר מרוטנברג בכבודו ובעצמו..." (מדי חודש בחדשו, כרך ג, דף 167). כמפורסם, נעצר הרב בדרך ע"י השליט המקומי, והושם בכלא למשך שבע שנים. למרות שהיהודים אספו עבורו דמי-פדיון רב, סירב להיפדות כדי שהדבר לא יהיה תקדים לכליאת רבנים אחרים. הרב מת במעצרו. רק כעבור עוד 14 שנים, נפדה והובא לקבורות. ברור כי לפי המעמד שהרב החזיק, לפי ההערצה שהתייחסו אליו בני דורו (עיין עליו באנצקלופדיה עברית, ערכו) עקירתו כדי לנסוע לא"י בישרה סוף השפעתו על מרכז יהודי שמנה מאות אלפי איש, ועל הדור הבא של מנהיגי הדור. ואעפ"כ!

והוא שכתב את הקינה הנוגעת עדי-לב, על שריפת התורה, בה באה לידי ביטוי שאיפתו העזה לציון:

"שאלי שרופה באש, לשלום אבלך,
המתאווים שכון, בתצר זבולך,

...

אל נקמות הופיע, נקמתך להשיבה
ולאכלו שמיר ושית ממדהבה...
ובא לציון גואל, ויחזו ויבושו שורריו
ברצות ה' דרכינו, וירעה עדריו
ונקם ישיב לצריו".

כמפורסם, הרבה מתורותיו נמסרו לנו כנאמנות ע"י תלמידיו, אשר כמה תשובות ממנו הועתקו כמעט מלה במלה, באופן זהה, אצלם. והנה בתשב"ץ סימן תקס"ב, וכן באורחות חיים, ח"ב סי' ע"ג, וכן ספר כל-בו סימן קכז: "וששאלת לפרש לך, הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוקי (כתובות קי): משום ששיקר שכינה היא בא"י, כסא מול כסא, כדכתיב והתפללו אליך דרך ארצם, תלפיות, תל שכל פיות פונות שם". עיי"ש עוד.

אישיות חמישית

בשנת 1488 עלה ארצה רבי עובדיה ברטנורא מאיטליה (גדול המפרשים של המשניות). היודעים היסטוריה יודעים להשוות מה ההבדל בין חיי זוהר, רינסנס, באיטליה של אז, לבין שממה ואיי-חרבות בארץ הקודש. (כדברי הרמב"ן באגרות לבנו, "כל הקדוש יותר, חרב יותר"). עיין בהקדמתו של זאב גוטליב, לפירוש ספורנו על התורה, מוסד הרב קוק, דפים 10-11, תיאור חיי היהודים באיטליה אז. ויש לנו שלוש אגרות של הרב מברטנורא (בספר "אגרות א"י", נערכו ע"י אברהם יערי, הוצאת מסדה, דפים 98-144) בו מבאר תלאות הדרך, הצרות הצוררות, הקשיים והמועקות. נוסף על כל אלו, צער עמוק וקודר על הצעד הדראסטי, שהשאיר אב זקן, גלמוד, באיטליה. מבקש הרב עובדיה להפיס את דעתו, ומבקש מקרב לב שיסלח לו על עלייתו לא"י: "עיני דאבה מני עוני, צרה ויגון אמצא בהיפרדי מעמך, ומאנה הנחם נפשי כי עזבתיך לעת זקנה וככלות כוחותיך, וכי אחשבה כי נטשתי את שיבתך, אבי אבי, פלגי מים תרד עיני, אם לא אוכל כבודך, לעמוד לשרת בשם ה' כאשר היה מן הראוי, אחרי כי גזר ה' בפרידה (כלומר, כי מצוה היא, וחייבים לעלות)...". (שם, דף 103) ועוד כתב לאבי: "הדבר אשר שאלתי מאת אדוני (אבי) בתפילה ובתחנונים, הוא אשר אוסיף אבקשנו עוד, אשר לא ירך לבבך, ורעיניך לא יבהלוך, על אשר הרחקתי נדוד, ולא תרדנה עיניך דמעה למעני, ובפרט אחרי אשר חנני אלוקים והביאני אל זבול קדשו, וכאשר יגל לבי, ישמח לבך גם אתה! ...! ואם יקיימני האלוקים, ונחיה לפניו שנה שנה, בבוא הגליאי (האניה), אכתוב לאדוני, ובוזה תנחם". (שם, דף 138). ובאמת, פעל הרב מברטנורא גדולות ונצורות לחיזוק וביסוס הישוב, עיי"ש.

הרב יוסף קארו, מחבר ספר שולחן ערוך, ישב במנוחה בטורקיה, שם ניהל ישיבה גדולה ומפורסמת, ושם נתמך ע"י נדיבי-עם, עת כתב ספריו המונומנטאליים. מוקף "חברייא קדישא" של מקובלים בעלי-חזיונות, ישב בכבודו של עולם, מתעלס באהבים של תורה. ידוע שהתגלה אליו מגיד מן השמים, מלאך ה'. דבריו נרשמו בספר "מגיד מישרים" דף 18-19 שם מביא על דבר הופעת דברו בלימוד-משמר-ליל-שבועות (הדברים הועתקו משם לספר של"ה, ליל שבועות) שם מזהיר אותם: "... אשריכם, שובו אל לימודכם, ואל תפסיקו רגע. ועלו לא"י, כי לא העתים שוות, ואין מעצור (לה) להושיע, בין רב למעט. ועיניכם אל תחוסו על כליכם (על רכוש רב בנכסי עוה"ז שתצטרכו להשאיר אחריכם, אם תעלו לא"י) כי טוב הארץ העליונה (רוחניות שבספירות) תאכלו. לכן מהרו ועלו, כי אני המפרנסת אתכם... ראו כי אתם שיכורים מחמדת העולם, הקיצו שכורים, כי הנה היום בא ויסיר האדם את אלילי כספו ותמודות הנאות העולם. ועלו לא"י כי יש לאל ידכם, רק שאתם מוטבעים בטיט חמדת תבל והבליו... כי כבר עת הזמיר הגיע, ולא כל העתים שוות... התאושו והתקוששו, והשיבו על לב, החלש יאמר גבור אני, ואיש את רעהו יעזורו..."

באמת, בשנת 1536, עלה לא"י ונתישב בצפת. שם לא רק כתב את הספר שנחשב "המחוקק בסמכות ראשונות – במעלה, "השולחן ערוך", לכל בית ישראל, אלא גם התאמץ לחדש את "הסמיכה", בתכנית לחדש את הסנהדרין, וביסוס המשפט העברי בכל השלכותיו. גם אחרי התנגדותם של כמה מחכמי בני דורו, המשיך בחלוקת תואר זה לתלמידיו, בציפייתו לגאולה קרובה. וכדברי תלמידו של הגר"א, בשנת 1830 רבי ישראל שקלאוו, במכתבו ששלח ע"י שליח מיוחד אל אתר שהשמעות בשרו כי נמצאים שם עשרת השבטים: "... כי טרם יבא משיח צדקנו, צריך שיהיה בא"י בית דין הגדול "סמוכים"... (אגרות א"י, אברהם יערי, דף 353) וקיווה שבין עשרת השבטים נמצאים חכמים כאלה שיש בידם; דור אחרי דור, הסמיכה הדרושה. "יבחרו נא כמה מחכמיהם הסמוכים, בחמלתם על כלל עם-ה', ויבואו נא לא"י נחלת אבותינו, ויסמכו לתלמידי חכמים, כדי שימצא ב"ד סמוכים בא"י אשר תחילת הגאולה תלויה בזה" (דף 354)

ואין כאן המקום להאריך על התלאות שהיו אז בא"י, המסים הכבדים שהטילו פאחות שונים בא"י, ההתעללויות ע"י אוכלוסיה אכזרית ושטנית, מחלות ומגיפות וכו'. ואעפ"כ, עזב ר"י קארו עיר ואם בישראל, בגלל תקוותיו להדבק בחכמה העליונה, להשיג פני שכינה.

אישיות שביעית

רבי ישעיה הורביץ, הנודע בישראל בשם מחבר "שני לוחות הברית" (של"ה) ישב על מדין בקהילות החשובות ביותר שהיו באירופה. פראג, ביהם, פרנקפורט, פוזנא, קראקא. והעמיד תלמידים לאלפים. זכה לעושר מופלג. זכה ליחס טוב ונעים מצד השלטונות. עד שבנו, ר' שפטיל, כותב עליו דעתו: "זכה לכל הכבוד

הזה אשר היה לו בחו"ל אשר לא זכה לזה אדם בארץ מששת ימי בראשית!" (אגרות א"י, דף 210). החזיק על שולחנו תמיד, לא פחות מן שמונים נפשות אוכלים לחמו. וכן כהנה דברי מלכות. ובעידן ההוא בתנאים מרים וסכוכים של התקופה, ירד משמי-קורה עד גוב תחתית לבוא לארץ הקודש אשר החיים התנהלו כאן בצורה לגמרי לא אירופאית (תוך זמן קצר הוטל על ע"י שליטי ירושלים למעצר קשה, לכמה שבועות, עד שהקהילה תפדה אותו). בשנת 1620.

הסיבה לעלייתו: השאיפה אל הקודש, והכרת הערך הירוד ושפל של חיי גולה. כותב: "לבי היה בוער תמיד בקרבי כשראה ראיתי בני ישראל בונים בתים כמו מבצרים של שרים, עושים דירות קבע בעוה"ז בארץ הטמאה, וזה נראה ח"ו כהיסח דעת מהגאולה" (של"ה, דפוס אמשטרדם, דף רמט, סוף עמוד השלום, לפני דרוש חנוכה). זאת אומרת, יש לשכור דירות, בצפייה מתמדת לגאולה. מקור לדבריו יש במסכת ע"ז דף ט: "אם יאמר לך אדם קח שדה... דהיינו אלף שנה אחרי שהעמיד מנשה צלם בהיכל. ואכמ"ל."

אנו מכירים בכתבי הרב קוק (אגרות ראה, ח"א דפים קיג, קכג) דיון על ההבדלים המשמעותיים שבין חכמי א"י לחכמי חו"ל. הרב קוק לא ציין מקורות. נראה ברור כי ראה דברי השל"ה (מצה עשירה, דרוש לשכת פ' מצורע, דפוס אמשטרדם, דף קסג). "ת"ח שבא"י יצהר, שהוא שמן המאיר ותורה אור, אורה ושמחה... אינם מתחממים כ"כ בפלפול כמו בבלי, על כן עוסקים הרבה יותר בסודות, מעשה מרכבה, שהוא "דבר גדול" (סוכה כ"ח). שבבבל להיפך, עסקם מרובה, וכמעט כולו, ב"דבר קטן — הוויות דאביי ורבא" (סוכה כ"ח). על כן א"י שנים מקרא, ובכל א' תרגום. (כתובות עה. ת"ח א' בא"י שוה ב' של בבל) אבל כשחד מינן שלמד כבר דרכי פלפול ועולה לא"י ללמוד סודות המרכבה, הרי הוא כתרי מינייהו, כי הנה בסודות המרכבה יש ג"כ לפלפל פלפול עמוק ומתוק... והוא במעלה יותר, פלפול בחכמה (ענינים שבספירת חכמה) ובמקום אחר באו דבריו מבוררים יותר: "במסכת אנהרין (כד). "במחשכים הושיבני כמתי עולם, זה תלמוד בבלי, ולפום ריהטא מאד תמוהה, כי הוא (הבבלי) אור ומאיר עינינו, וקורא אותה מתי עולם?" (שם דף טז: בית חכמה) ומבאר שם איך בחטא עץ הדעת נתגשמה התורה, במקום כתנות אור, נהייתה כתנות עור, ואינה מובנת לנו כי אם אחרי יגיעה גדולה, הכל בגלל חשכת השכל, ובזה מובן "אשה כושית" אשר לקח משה רבנו, כלומר, במקום תורה צחורה, ברהה נקיה, קבל אותה בלבוש גרוע (וכן האריך שם בדף קצח. מעלות הסרסור, מסכת שבועות) וכאשר מגיעים לא"י, זוכים לסלק את הלבוש הגס מהתורה ומבינים יותר ויותר את עצמיותה.

טוד זה גילה רשב"י בזהר: "כאשר אני בין החברים שבאו מבבל... הם מכניסים דברי לכלי ברזל חזק וסתום מכל הצדדים, כמה פעמים לימדתי אותם דרך גינת המלך... והם מפחדים לומר, ומעלעלים בגמגומים אבל אני דן אותם לכף זכות, כי אויר קדוש (של א"י) הם נעדרים ממנו, ויונקים מאויר ורוח של רשות אחרת" (ח"א דפים קצב וכד"רכה) וכן באו דברים מפורשים בזהר ח"ג קצב רס"רסז. וזהו מה שהסביר הזהר: "אמר רבי יצחק, מהו (שאומר משה) הגדתי היום לה' אלוקיך (גוף שני), לה' אלוקיני (גוף ראשון). היה צריך לומר: א"ל

ר"ש וכי זו בלבד? והא כתיב "כי ה' אלוקיך מביאך" וכו' (הביא עוד פסוקים) אלא למדנו, הדר בא"י דומה כאילו יש לו אלוקי (כתובות ק"י:) והשכינה יושבת במקומה, הא בהא תליא, ומשה לא אמר אלוקיך אלא לאלו (דור המדבר אחרי 40 שנה) שהיו מיועדים להיכנס לא"י ולקבל פני השכינה. מה שלא אמר אלוקינו כי הרי משה לא נכנס, ולכן (מבחינת חו"ל) אמר "אלוקיך" (זהו ח"כ דף ע"ט:).

היודע כל זאת, יותר מזאת לאין ערוך, אין פלא כי שם בעל של"ה נפשו בכפו, והקריב הכל בכדי להגיע לא"י. וראה בכך גאולת נפשו, גאולת תורתו, ולא רק גאולת הגוף. (ובאמת, כאן הגיע לביתו של ר"ש ויטאל (בנו של ר"ח ויטאל), וזכה לכתבי האריז"ל, ממנו הביא הרבה בספרו "סידור השל"ה).

אישיות שמינית

רבי חיים בן עטר (בעל פירוש "אור החיים" על התורה) מפורסם בדבריו הלוהטים על הכרח העלייה לא"י. "כל היושב בא"י מקבל עליו עול מלכות שמים" (פ"י על ויקרא כה/35) "והגאולה תהיה בהעיר ליכות בני אדם, ויאמר להם: "הטוב לכם כי תשבו חוץ, גולים מעל שולחן אביכם (ברכות ג) ומה יערב לכם החיים בעולם, זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשולחן אביכם, הוא אלוקי עולם ב"ה? וימאס בעיניו תאוות הנדמים (תאוות הגוף, הנדמה להיות טוב) ויעירם בחשק הרוחני, (שהוא) גם נרגש לבעל נפש כל חי, עד אשר יטיבו את מעשיהם. ובוה יגאל ה, ממכרו! (גאולת ישראל). ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ, גדולי ישראל, ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב!" (שם כה/25). כנראה, גדולי חכמי דורו לא שתפו פעולה, ולא יזמו מעשים שיביאו לעלייה המונית, ואף הם עצמם לא עלו. במקום אחר, אחרי שמבאר באריכות צרות הגלות, קורא "כי לא יעכב (ה') קיבוץ גלויות, אלא תיכף ומיד יקבץ נפוצותינו, ויציא אותנו אל מקום טהור היא א"י הטהורה, כי ארץ העמים היא טמאה, היא ואפרה ואפילו איריה (שבת טו:) ואין לך מקום שייקרא "טהור" זולת הארץ הקדושה" (שם, 2/ו) ואין לבוא בטענה כי הדור אינו ראוי: "כי קץ הגלות ישנו, אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים" (שם כה/28), עוד עיין באריכות דבריו על במדבר כד/17). ולכן כותב בהקדמתו לפירושו: "...והאיר ה' עיני-שכלי, אין זה אלא לקום ולעלות אל מקום חשבתי בו, הוא מקום השכינה, עיר הרמה, עיר החביבה על אלוקי-עולם... סיכנתי בעצמי סכנות גדולות..."

והיה גם גאה דורש וגם גאה מקיים. בעת שהותו באיטליה, בדרך עלייתו, ערך מסע התעוררות בכמה וכמה ערים, ולשאר שלח "קול-קורא" מודפס, שיקומו ויעלו לארץ הקודש ולקומם את הריסותיה. "כי קול יצא מלפני ה' בלב כל בחירי עם-אלוקי-אברהם, נאספו ממזרח וממערב, הללו דרך אניה בלב ים והללו ממדבר הרים, לעלות לעיר (ירושלים) סביב לה הרים, להתגלגל בעפרה" (נאצקלופדיה לתולדות גדולי ישראל, ד"ר מרדכי מרגליות, כרך שני, דף 527). ובשנת 1741, נסע עם שלושים נפש, עיין עליו דברי חיד"א בספרו "שם

הגדולים". בשם הגר"א מובא (קול התור, סוף פרק א) כי היתה לו נשמת משיח בן יוסף. וכן מביאים מכתב הבעל-שם-טוב שראה נשמתו בהיכל המשיח.

אישיות השיעית

כבואנו לדרון בגישתו "המשיחית" של רמח"ל, אין לנו כל בעיה לחפש מקורות או נקודת אחיזה. עשרות מאמרים נכתבו ע"י חוקרי תורתו המביעים זאת ברורות. אף רבו, ר' ישעיה באסאן, התלונן אליו במכתב כי עזב דרך המקובלים האחרים, הרמ"ק והאריז"ל, ובכל דרשותיו מזכיר "מב"י ומב"ד" (משיח בן יוסף ומשיח בן דוד).

אלא שהגאולה, אותה חזה בנשגבות-רוחו, לא היתה גיאופוליטית גרידא, אלא גאולה גלובאלית, חובקת זרועות עולם. כך כתב במאמר החכמה:

"והנה תיקון העולם הוא שיהיה הטוב שולט והרע נכפה, ובמין האנושי ישראל שולטים, ואומות העולם משתעבדים תחתם. והנה בהיות הדבר כן, טוב לכל. כי הנה הקדושה מאירה בישראל ומתחזקת בס, ובהיות אומות העולם משתעבדים תחתם, נתקנים על ידם, ונמשך להם מן הקדושה ההיא. אך אם אוה"ע מתפרצים מתחת יד ישראל ושולטים, וישראל נכנעים, הנה ישראל מפסידים, שהם בשפלות, והקדושה אינה מתחזקת בעולם, לפי שהמקום המיוחד לה, שהוא (עם) ישראל, אינו בתיקונו וחזקו, וגם מפסידים האומות עצמם, שאין נמשך להן מהקדושה שום הארה כלל אלא אדרבה, מיטמאים והולכים ומתרחקים מן הטוב..." ביאור לתפלת ראש השנה, ילקוט ידיעת האמת, ח"א דף רנג

בכח ראייתו הצלולה, הבין רמח"ל כי התורה הנלמדת בחו"ל, כפי מתכונתה הנוכחית, אינה התורה על בוריה וטהרתה (וככל דברי האריז"ל בהקדמתו לעץ חיים). לכן, התריע בקול עז, בהקדמתו למסילת ישרים: "... הייתכן שיגע ויעמול שכלנו בחקירות אשר לא נתחייבנו בס, בפלפולים אשר לא יצא לנו שום פרי מהם, ודינים אשר אינם שייכים לנו? ומה שחייבים אנו לבוראנו חובה רבה, נעזבה להרגל מצוה אנשים מלומדה?"

בגישה זאת, בתפישה-מחשבתית כזו, אף הטיף מוסר למורו ורבו, ר' ישעיה באסאן: "...מה נמצא נחת רוח ליוצרנו כ"ה בכל הפלפולים הגדולים והפסקים הרבים? ואין אחד מתחזק לעמוד בסוד ה' ולגלות אור כבודו של שכניה... ההסתר הסתיר הרב הקדוש האר"י זלה"ה (שער המצוות, פ' ואתחנן) שמי שהוא חריף יעיין שעה א', או ב' לכל היותר, בהלכה. ומי שאינו חריף לא יעיין בה כל עיקר. אלא עיקר העסק יהיה במדרשים, ובאגדות ובקבלה, פנימיות התורה? אם כן, למה נעזוב את העיקר ונאחז את הטפל? ... וכי יאמרו, הלא הדינים צריכים לישראל, הנעזוב אותם? לא, לא נעזוב אותם, אבל נקבע להם זמנים לפי שא"א בלאו הכי, אך לא בהם נבלה זמננו. הלא זה רע בעוה"ר שרוב חכמי ישראל כבר רחקו מעל האמת ומן האור הנעים, כבוד ה' אלוקינו,

ללכת אחרי פלפוליהם של הבל, וה' כותן לבכות הוא יודע אם לעקל אם לעקלקלות... (ירים משה, דף ריט).

כעת אנו מבינים משום מה החליט לעזוב מקומו באמשטרדם, שם הגיע בסוף ימיו למי-מנוחות. כדבריו שם בדף רמ"ד: ואני פה, תהלה לאל, יושב בכבוד בין הספרדים אשר הם כולם מחבבים אותי כאילו המה ילדוני, ואין זה אלא מפלאות תמים דעים, כי הספרדים פה (בדרך כלל) מאוסים האיטליאני בעיניהם עד מאד, ועם כל זה, ועם כל הדיבה הרעה אשר הוציאו (אחרים) עלי, הגביר האל חסדו עלי, ויתן בלבם חיבה יתרה כיום הזה עד אשר הגיעו לשים אותי בראש ישיבתם, ושיחת חולין שלי בעיניהם כדברי שלמה (המלך) והנה כל הח"ח ת"ל מתקבצים ובאים אלי בכל עת אשר פנאי להם..."

משום מה א"כ עקר דירתו כדי לנסוע לא"י, עם כל התנאים הבריאותיים הירודים (ולבסוף נספה הרמח"ל, אשתו ובנו במגפה שם)? אלא מובא כאלה וקללה שהכריחו אותו שונאיו לחתום על הימנעות לימוד הקבלה, כל עוד היותו בחו"ל (שם, דף כ"א) וחשקה נפשו למלאות תפקידו בתורת-אמת. וגם בלי ענין השבועה, אין בני חו"ל ראויים לעסק הקבלה (גליון מהרש"א על שו"ע יורה דעה, קפ"א). כל שכן, הרואה דברי רמח"ל שם בדף רמ"ד ד"ה הנה האשכנזים וכו' עיי"ש.

ולכן שר שירו:

מציון מכלל יופי, אלוקים הופיעה

....

העיר ה' שמה, רפא שבריה,
תתקע לה, בל תסע עוד כל יתדותיה,
חרפת עמך חרשה מארץ הסירה...

ספר השירים, רמח"ל, מוסד ביאליק, דף קמב

השב על כן היכל, ובנה ציון!
עד אן עבר נבל יהא עליון?
הבן יקיר לך שפל ישב?
וד אן, לאלוקיה אדם ייחשב

...

מהר אלוקים קום הודע שמך
שבור זרועות גוי לא ידעוך (שם דף קצו)

אישיות עשירית

ככל הביאור הנ"ל בענין ההבדל העצום שבין נגלות התורה לנסתרותיה, בין חיצוניות התורה לפנימיותה (מה שהרב קוק הרחיב ביאור באגרותיו, ח"א דף קיב, על סמך זהר חדש פה: על הגאולה — ירושלמי. ועל התמורה — זו בבלי עיי"ש) מצאנו בהרחבה גדולה בדברי הגר"א. לדוגמא, דבריו על תיקוני זהר, דף קלא: "תבן

ומרץ הוא להבין הפשט... נגד הקבלה הוא קליפין". וכן שם בדף כג: מכנה משנה דרגא דשינה (כלפי בהירות של הפנימיות). וכן באבן שלימה, פרק ח, דבריו אודות לימוד סוד. מובן מאליו שהתוצאות של לימוד חיצוני של הטקסטים, בלי הבנה פנימית, תוליד עיוותים, סטיות בפסיקה. יהיו קולות במקום שיש להחמיר. יהיו חומרות במקום שיש להקל. מכל ההשערות ששמענו, משום מה עקר הגר"א ממקומו כדי לנסוע לא", מסתברים מאד דברי הרב יעקב כהנא "ששמע הדברים כזו יוצאים מפי אדמו"ר החסיד: "לו יתן ה' שאוכה לשבת בארצנו הקדושה, וכדאי היא לי, שאפטר לכל הפחות ממנהג פוליש" (סוף מעשה רב, נוסח סידור הגר"א ירושלים, דף תשל"ז, דף 532).

הגר"א השאיר אחריו מכתב שכתב לאשתו ובניו בהגיעו לקניגסברג, באמצע נסיעתו. מכתב זה נדפס בסוף רוב המהדורות של מסילת ישרים. שם מתבטא: "באתי לבקש שלא תצטערו כלל וכלל, כמה שהבטחתם לי אמיתית... ואני תהלה לאל נוסע לארץ הקדושה, שהכל מצפים לאותה, חמדת כל ישראל, ואני נוסע (בעתות) בשלום, ב"ה. וגם את יודעת שהנחתי ילדי שלבי הומה עליהם, וכל ספרי היקרים, והייתי כגר בארץ אחרת..." ולאוזן המודרנית הדברים צורכים וצורמים. וכי איך אפשר להקיש במשפט אחד צערו על היפרדו מילדי אל צערו מניתוקו מספריו? התשובה לכך, כי ללומד תורה בכל העומק וכל העיון, שבועת הספרים הוא כמו קיצרץ החכמה, התיבשות המעין. ולפי הפאר והוד שהיו בליטא, ובמיוחד בעיר ואם בישראל כמו וילנא המעטירה, היציאה לא"י בישרה יציאה לשימון. צריכים לזכור שעדיין לא היה שם ישוב אשכנזי מבוסס. (תלמידי הבעש"ט ותלמידי הגר"א טרם עלו). גם בית דפוס להפצת ספרים לא היה בא"י. ולכן, היציאה מרוסיה היתה שווה-דרגא לצאת רבי זירא מבבל, וצומותיו לשכוח תלמוד בבלי (ב"מ פ"ה). מתוך צפיה לקבל "תורה חדשה מאתי תצא". ולכן, לאדם גאון-הגאונים כמו הגר"א, אין כל פלא על המשואה להתרפסותו אחרי ילדיו.

הגר"א חשב שבעלייתו לא"י תתחדש כתר התורה בהבנה עלילית. כבר הגיע ליאוש מבחינת מה שראה ממצב רוחניות הדור. וכך לשונו בלקוטים שבסוף ספרא דצניעותא (דף לח) "... כי מעת שחרב הבית, יצאה רוחנו, עטרת ראשנו, ונשארנו רק אנחנו, גוף בלא נפש. ויציאה לחו"ל הוא הקבר (עין משל החייאת המתים ביחזקאל ל"ז) ורימה סובבת עלינו, ואין בידינו להציל מן העובדי כוכבים האוכלים בשרינו. ומכל מקום היו חבורות וישיבות גדולות, עד שנוקב הבשר, והעצמות נפורו, פיזור אחר פיזור. ומכל מקום היו עדיין העצמות קיימות, שהן התלמידי חכמים שבישראל, מעמידי הגוף, עד שנוקבו העצמות, ולא נשאר אלא תרווד רקב מאתנו ונעשה עפר, שחה לעפר נפשינו, ואנחנו מקוים עתה לתחיית המתים, התנערי מעפר קומי (ישעיה נב) ויערה עלינו רוח ממרום".

ברור מסגנונו שדבריו מוסבים על תחייה רוחנית. והדברים מפורשים בקול התור, פרק ראשון, קטע ו', תורה מציון, שעיקר מקורה הוא מציון וירושלים. נוסף על כך כי החזיק בדעת הרמב"ן, כאשר הגר"א כותב: "כי עיקר קיום המצוות תלוי בארץ, רק עתה מחויב כל אדם לשנות ולידע עשיית המצוות אשר יצטרך לעשותם כשיבוא לארץ" (אדרת אליהו, דף 390).

לפי חינוך מעמיק כזה, אנו מבינים איך תלמידיו, רבי מנחם מנדל משקלאוו

(מגדולי המקובלים, ומייסד קהילת הפרושים בירושלים) ור' ישראל שקלאוו, מחבר ספר "פאת השולחן" ומייסד הישוב בטבריא, סבלו צרות נוראות כל כך (כמתוארים בהקדמת "פאת השולחן") וזה נחשב מעט וקל-ערך בעיניהם, כלפי הריווח הגדול הרוחני, בצפייתם לגאולה כפי הדרכת "קול התור" וכמו שרואים באגרתו של ר' ישראל (אגרות א"י, דף 342-356).

לפי כל דברי האמת המוצעים לעיל, מבינים כמה חובה כפולה ומכופלת על רבני זמננו, מנהיגי הדור, ללמד ולהחדיר לדור עקרוניותה של מצוות ישוב א"י. עליהם לגנות, בכל החריפות, הנוהג הנפסד של המשתהים בחו"ל (וכמו שגם חז"ל גינו אותם, כחובות קיא.). רבנינו צריכים להיות העומדים בראשה של התנועה לביסוס והשתרשות והיאחזות ישראל בכל פינות ארצנו. ולא בגלל "ציוניותם" של פורעי דת יימנעו מן האמת. כמו שממשיכים לתת צדקה לעניים, אע"פ שכך נוהגים הרבה מן הכופרים, וכמו שממשיכים במצוות כיבוד אב ואם, למרות שכך נוהגים הרבה חילונים. צריכים לדבוק כמה שנכון.

ועוד ראינו מכל דברינו דלעיל כי התורה אומרת את דברה על מצבנו הנוכחי. יש ויש הרבה תוכן והרבה דברי-טעם בענין הארצישראלי המתפתחת למול עינינו. ושום השתקה, שום הסחתי-דעת, לא תועיל למנוע דבר ה' אשר הולך ומתבסס ומחלה למול עינינו. הודו לה' כי טוב. ואלו דברי מרן הרב קוק:

"יסוד הגלות והשפלות הנמשך בעולם בא רק ממה שאין מודיעים את א"י, את ערכה וחכמתה, ואין מתקנים את חטא המרגלים שהוציאו דבה על הארץ, בתשובת המשקל: להגיד ולבשר בעולם כולו הודה והדרה קדושתה וכבודה. והלואי שנוכה אחרי כל ההפלגות (הגוזמות) כולן מצדנו, להביע אף חלק אחד מרובה מחמדת ארץ חמדה ומהדרת אור תורתה ועילוי אור חכמתה ורוח הקודש המתנוססת בקרבה".

(אגרות ראי"ה, ח"א דף קיב).

ע"פ דברי האריז"ל, "כתר" של עולם ירוד יותר, הוא רק "מלכות" של עולם עילאי יותר. שיא החסידות ודרגות רוממות של חו"ל, מה שהשיג עם ישראל בגולה, אינו אלא תחילת הדרך, תחתית הסולם, כלפי הדרגות הרוממות שאנו מצפים אליהן בארץ הקודש. וככל דברי יחזקאל ל"ז 11-14.